

İTERKÜLTÜREL İLETİŞİMDE BARIYER PROBLEM, BARIYERİN AŞILMASI İÇİN ÖNERİLER

Füsun ALVER*

Resüm'ee

Kommunikationsbarrieren können auf der Inhaltsebene und auf der Beziehungsebene differenziert werden. Kommunikationsbarrieren auf der Inhaltsebene treten dann auf, wenn die Zielsetzung des Austauschs von Informationen nicht erreicht wird. Dies kann auf linguistische Differenzen zurückgeführt werden. Den Kommunikationsbarrieren auf der Beziehungsebene wird die Zielsetzung gegenseitiger Beeinflussung zugeordnet und diese betreffen daher extralinguistische Differenzen. Kommunikationsbarrieren können auch aufgrund stereotypen und vorurteilen entstehen. Dabei spielt Medien besonders eine Rolle.

.....

1-Giriş

“Uluslararasılaşma” ve “globalleşme“ yalnızca iletişim biliminde değil sosyal ve politik alanda da pek çok değişimin altını çizmektedir. “Uluslararası iletişim”, kavram olarak önem kazanırken “transnasyonal”, “transkültürel” ve “interkültürel” iletişim kavramları da terminolojiye girmiştir. Medya iletişimi, uluslararasıdaki ilişkileri ortaya koyarak uluslararası bir anlam kazanmıştır. “Transnasyonal iletişim”, ilişki sürecinde ulusal çeşitliliklerin entegrasyonunu, “transkültürel” iletişim ise,

---

* Yard.Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi.

asimilasyon ile ayrımlaşan yapılarda yeninin gerçekleştirilmesini içermektedir. Kültürlerarası iletişim ise, farklı kültürlerden ya da etnik gruplardan gelen ve birbirini henüz tanımayan ya da çok az tanıyan kişiler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Kültürlerarası iletişim, günlük iletişimde sözlü olarak gerçekleştiği gibi gereksinime göre, mimik ve jestlerle de anlaşmayı içermektedir.

“İnterkültürel iletişim” kavramının neleri kapsadığı tartışmalıdır. İnterkültürel iletişim, araştırma alanının kapsamı bazen genişletilerek bazen de daraltılarak tanımlanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre, interkültürel iletişim kavramı, “etnikler arası iletişim” ile aynı anlamda kullanılabilir. Anglo-Sakson dillerinde “crosscultural” ve “interacial communication” ile yakın anlamda da kullanılmaktadır. Uluslararası literatürde son yıllarda uluslararası karşılaştırmalı medya, devletlerarası ilişkiler, multikültürel eğitim, dil iletişimi, kişilerarası iletişim araştırmalarına sık rastlanılmaktadır. İnterkültürel iletişim kavramı, gönderici ile alıcı arasındaki amaçlı veya bilinçsiz olarak gönderilen işaretleri ve bu işaretlerin öteki tarafından potansiyel olarak algılanıp, yorumlanabilmesini içeren sözlü ve sözsüz, sesli ve sessiz iletişimi kapsamaktadır. Yorumlama yeteneği sosyal bir yetektir; iletişim ile sosyal iletişim kast edilmektedir.

İletişim, anlamlar aracılığıyla aktarılan sosyal bir davranış olarak tanımlanabilir. Kültürlerarası iletişim fenomenlerini kavrayabilmek için geniş kapsamlı bir iletişim kavramına gereksinim vardır. Bu anlamda kültürlerarası iletişim, başka bir kültüre üye insanlar tarafından algılanan ve yorumlanan bir davranıştır. Bu davranış amaçlı ya da amaçsız, konuşulmuş ya da konuşulmamış, bilinçli veya bilinçsiz olabilir.

Anglo-Amerikan araştırmalar, kültürler arası interaksyonda ileticilerin farklarını önemle vurgulamaktadır. Bu farklar interaksyon sürecinde zayıflatılabilir. Bunun gerçekleşmesi iletişim partnerlerine bağlıdır; çünkü her kültürlerarası iletişim, iletişim partnerinin sahip olduğu kültürel miras tarafından da belirlenmektedir. İletişim partnerleri iletişim durumunu farklı değerlendirmekte ve farklı anlamlarda yorumlamaktadır. Bir durumu değerlendirmeleri, yorumlamaları ve interaksyon partnerlerini nasıl gördükleri kültürel ve sosyal geçmişleri tarafından da etkilenmektedir.

Disiplinlerarası araştırmalar, iletişim partnerinin kültürel değerlerinin, duruma bağlı faktörlerin, bir grup üyeliği duygusunun ve

amaçların interkültürel ilişkiyi nasıl etkilediği konusunda veriler ortaya koyabilir. Her kültürlerarası interaksyonun türü ve bağlamı, partnerin ve kültürünün nasıl görüldüğü ve onunla ilişki kurmaya hazır olupun olmadığı konusunda bilgi vermektedir.

Kültürlerarası iletişimde yanlış anlama olabileceği gibi hiç anlamamaya yol açabilen bariyerlerle karşılaşılabilir. Bariyerler dilin kullanımı ile ilgili olabileceği gibi interaksyon partnerinin farklı gruplara ait olması ve bundan doğan egemenlik ilişkilerine göre de ortaya çıkabilir. Problem, iletişim bariyerleri nedeniyle kültürlerarası durumun yanlış tanımlanması, interaksyon partnerlerinin önyargılarını koruyarak karşı karşıya gelmeleridir. Bir ulusa, etnik topluluğa ya da gruba ilişkin önyargı ve stereotiplerin ortadan kaldırılması zordur; onlar temel interkültürel iletişim bariyerleridir. Diğer partner hakkında ne kadar az bilgi varsa yabancıun imajı o kadar yanlış tasarlanacak ve iletişimde anlaşma sağlama olanağı zayıflayacaktır. Diğer bir engel ise, kendi pozisyonunun üstün değerlendirilmesi ve bunun etnikmerkezciliğe vardırılmasıdır. Farklı değerler ve normlar, iletişim durumunun farklı algılanmasına ve yorumlanmasına neden olmaktadır. İletişim durumunun farklı algılanması ve yorumlanması da iletişim bariyeri oluşturabilir.

Medya günümüzde dünyayı sıkı bir iletişim ağı ile sarmakta ve onunla bağlantısı olmayan kültür çevresi bulunmamaktadır. "İçerik" ve "ilişki" alanında iletişim bariyerlerinin yaratılmasında medyanın da sorumluluğu vardır. Medyanın kullandığı dil anlamamaya neden olabileceği gibi yanlış anlamaya da neden olabilmektedir. Bunun yanında medya, diğer kültürlere ilişkin stereotiplerin ve önyargıların yeniden üretilmesinde ve toplum tarafından benimsenmesinde de etkili bir rol oynamaktadır. Stereotipler ve önyargılar interkültürel iletişimde zorlayıcı iletişim bariyerlerini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, interkültürel alanda ortaya çıkan iletişim bariyerlerini belirlemek ve medyanın iletişim bariyeri oluşturmadaki fonksiyonuna dikkat çekmektir. Çalışmada interkültürel öğrenme, iletişim bariyerlerinin aşılmasında bir çözüm yolu olarak önerilecektir.

2- İnterkültürel İletişim ve Koşulları

Kültür mesajların iletildiği, alımlandığı ve yorumlandığı süreçleri etkilemektedir. Kurulan iletişim biçimi, kullanılan semboller ve mesajların yorumu kültür tarafından düzenlenmektedir. Kültür

farkları, iletişim tarzları üzerinde etkilidir. Bu nedenle kültür ile iletişim arasındaki ilişkinin karmaşıklığı interkültürel analiz ve öğretide ön planda yer almaktadır. Kültür, insanların bir grubu tarafından yaşamak ve gelişmek ve daha sonraki nesillere bilgi mirası aktarılması amacıyla bir uyum yeteneği mekanizması olarak ortak semboller, düşünceler ve alışkanlıklar sistemidir. Bu süreç, verili bir çevrede insanlar arası ilişkiye ve yaşayabilmek için bundan doğan amaçlı interaksiyona ve uyuma dayanmaktadır. Kültür bir kod olarak düşünülebilir. Bu bağlamda düşünceler, değerler ve ideal resimler (ideal tasarımlar) sisteminin sımanması söz konusudur. Bir kod olarak kültür, belirleneni ve düzenleneni vurgulamakta, belirli bir dünya bakışı açısıyla veya belirli değerler sisteminden temsil edilen bilişsel ve moral sistemi içermektedir. Söylem olarak kültür ise, insanların yaşam deneyimlerinin işe, oyuna ve külte ilişkin temsil örneklerini vurgulamaktadır. Kuralları koyabilmek için kod perspektifi bir kaynaksa insanların "konuşma"sı ile kültürün dinamiği ve yaratıcılığı ortaya çıkar. Kolektiflik olarak kültür perspektifi, üyelerinin ortaklıklarını paylaşılan kimliklerden aldıkları human gruplar üzerinde durur. "Kültür, iletişimde, düşüncede, algılamada ve davranışta standartlaşmadır. Standartlaşma ve sosyal belirleme toplum içinde "kültür" olarak kavranılamı ortaya çıkarmaktadır. Kültür, değişir ve zamana bağlıdır, sürekli ontolojik bir büyüklük değildir" (Kriener, 1996-207).

Her kültürün üyeleri, yaşam koşullarına uyum sağlamak için kendi mekanizmalarını geliştirir. Bu mekanizmalar biçimlendirilmekte ve grubun geleneklerine, düşüncelerine ve alışkanlıklarına eklenmektedir. Kültür, insanlara, kendilerini ve çevrelerini anlamaları için genel bilişsel çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve (dünyaya bakış, yaşam felsefesi) belirli bir kültürün üyelerine davranışların, kabullerin yorumunu yapma olanağı vermektedir. Kültür, yaşam aktivitelerinin dolaysız olarak düzenlenebileceği bir araçtır. Bir kültürde değerli olan başka kültürlerde değerli olmayabilir. Kültür, semboller ve bağlamlar sunar, kendinize ilişkin enformasyonu başkalarına iletmemize yarar. Kendine ilişkin bilgi aktarma yeteneği gruplara, kendi kültürlerinde iddialı olma, varlığını sürdürme ve diğer kültürlerle iletişim kurma olanağını sunmaktadır.

"İnterkültürel iletişim, karşılaşmanın türünü ve biçimini etkileyen, tanınabilir kültürel farkların, algılama ve davranışların ortaya konulduğu, bireyler ya da gruplar arasındaki sembolik interaksiyon

sürecidir. İnterkültürel karşılaşmada yer alanlar, gönderilen ve alınan mesajları kendi kültürel kurallar sistemi içinde kodlarlar ya da deşifre ederler” (Renger, 1994-73). Mesajların yorumlandığı kültürel çerçeveler maksimum ya da minimum farklar gösterebilir. Bu farkların bir kısmı açık bir kısmı ise gizlidir. Belirgin interkültürel farklılıklar, sözlü ya da sözsüz kodların, davranışların ve anlam sistemlerinin farkları olarak gösterilebilir. Kodlar, davranışlar ve anlam sistemleri ile kültürün yalnızca kesin olarak belirlenmiş halk gruplarının yaşam dünyaları ile sınırlı olmayan türsel iletişim bağlamı ifade edilmektedir. Ancak bu anlayışın temelinde her iletişimin interkültürel olması gereği vardır. Verili bir karşılaşmanın interkültüreliliğinin derecesi, katılımcıların deneyim temellerinin ardındaki heterojenliğe bağlıdır.

İnterkültürel iletişimin söz edebilmek için belirli ön koşulların ve kategorilerin var olması gerekir: (Hinnenkamp: 1992-142).

- 1) Farklı, birbirinden ayırt edilebilir kültürler olmalıdır,
- 2) kültür ve iletişim arasında bir ilişki olmalıdır,
- 3) iletişime katılanlar, aynı zamanda bir kültürde yer alan, ona katılanlardır,
- 4) kültürel olan iletişime yansır (kültür katılımcıları olmadan iletişim kurulamaz),
- 5) kültürde yer almak, belli bir tarzda iletişim kurmak anlamına gelir,
- 6) ortak kültüre sahip olmak iletişimi kolaylaştırırken, farklı kültürlerle sahip olmak, iletişimi zorlaştırmaktadır

Kültürlerin çoğulluğunun kabul edilmesi politik projelerin üzerinde çalışılması ve farklı kültürler arasında iyi ilişkiler için kesin bir koşul olarak düşünülmelidir. Yabancı kültürlerin tanınması, her kültürel alanın ayrılaşmasını ve geliştirilmesini gerektirir. İnterkültürel dinamikler ve düşüncenin ilerlemesi arasındaki karşılıklılık batı felsefe geleneğinin derinleştirilmesi ve geliştirilmesi için bir laboratuvar olabilir.

3- İnterkültürel İletişimde Bariyerler ve Bariyerlerin Aşılması

İnterkültürel iletişimin, farklı kültürlere üye insanların arasında gerçekleştiğini söyledik. Kültürlerarası iletişime katılanların buldukları yer, gelenekleri, dilleri ve görünüşleri birbirinden çok mu farklıdır? Kültürel sınırların çizilmesi, hangi kültürün nerede bittiğinin

ve ötekinin nerede başladığının söylenmesi o kadar kolay değildir. Ancak günlük yaşantıda sınırlara ilişkin bir tasarım vardır; farklar hissedilir, deneyim vardır ve tasarımlar geliştirilir. Sınırların ne olduğuna gelince yabancıya, ayrıma, bizden olmayana, öteki kültüre ait olana atıfta bulunuruz. Öteki kültürü dil, dış görünüş ve davranışa göre betimlemeye çalışırız. Bu ayrımların normatif ya da bilişsel oluşmaları pek ilginç gelmez; ayırma işaretleme önemlidir. Köken ya da ulusal kökene buradan yaklaşılmaktadır. Bu anlamda kültür, ötekilik, yabancılık ve “bizim de yer aldığımız gruba ait olmama” ile bağlantılandırılmaktadır.

“Başka kültürler veya etnik gruplar hakkında ne kadar çok şey biliniyorsa konuşulan partnerin kişisel özelliklerine o kadar dikkat edilir. Partnerin öz kültürü konusunda ne kadar az şey biliniyorsa onun davranışları o kültürün tüm bireylerine kadar genelleştirilecektir. Ancak iktidar yapıları kültürel farklılıklardan daha önemli olabilmektedir” (Apeltauer: 1996 -783)

Kültür içi perspektiften yapılan pek çok araştırmada iletişim davranışını etkileyen farklı sosyal değişkenler ortaya konulmuştur: yaş, cinsiyet, toplumsal konum, köken, nesil, yaşanan bölge, eğitim düzeyi, kültüre özgü bilişsel koşullar v.b. durumsal özelliklerin araştırmasında ihmal edilmiştir. Bu parametrelerin ve değişkenlerin iletişim bariyerleri söz konusu olduğunda interkültürel iletişimde de önemli olduğu görülmektedir. İletişim bariyerlerinin yalnızca kültür içinde değil interkültürel bağlama da bağlı olduğununun görülmesi gerekmektedir. Bağlama bağlı faktörler arasında iletişim bariyerlerinin bilinmesi ve davranış stratejileri de yer almaktadır. Bunlar engellerin ortadan kaldırılması için gereklidir.

3.1- İçerik ve İlişki Alanında Bariyerler

“İçerik alanında iletişim bariyerleri” ve “ilişki alanında iletişim bariyerleri” ayrımı yapılabilir. (Bartholy: 1992- 176 v.d). İnsan iletişiminin iki amacı vardır: Birincisi enformasyon değişimi, ikincisi de karşılıklı etkidir. İçerik alanında, enformasyon değişimi amacı gerçekleşmezse iletişim bariyerleri ortaya çıkar. Bu bariyerler semantik, sentaks (söz dizimsel) ya da morfolojik kısaca lengüistik ayrımlara dayandırılabilir. Basil Bernstein, dilsel alana ilişkin bazı belirlemelerde bulunmuştur. O, gelişkin kod ve kısıtlı kod ayrımı yapmış ve bunların bir toplum içinde farklı katmanlardaki kullanımına dikkat çekmiştir. Bu

fenomen terminolojide “dil bariyeri” olarak nitelendirilmektedir. Buna göre, alt katmanların üyeleri ya da azınlıklar dilsel tutumları nedeniyle (kelime hazinesi, stil ve vurgulama) sapma göstermektedir. Bir kültürün farklı katmanları arasında görülebilen bu bariyerler interkültürel alanda da gözlenmektedir.

İçerik alanında ortaya çıkan iletişim bariyerlerinden biri anlayamamadır. İletilerin taşınmasında kanaldan kaynaklanan sıkıntı, aksaklık olabilir. Bu aksaklığın bir sonucu olarak ileti ya hiç alınmamakta ya da noksan olarak alınmaktadır. Buna örnek olarak mektubun kaybolması ya da telefon görüşmesinde hatlarda ortaya çıkabilecek arıza verilebilir. Kanalda ortaya çıkabilecek arızalar, teknik yardımla ortadan kaldırılabilir ve interkültürel iletişime özgü değildir; ya da en azından interkültürel ilişki ile güçlendirilebilir. Anlayamamadan kaynaklanan iletişim bariyeri, iletişim partnerinin farklı iletişimsel yeteneğine dayandırılabilir. İletişimsel yetkinlik, konuşmacının dilsel rolünü gerçekleştirdiği pragmatik kurallar sistemine dayandırılabilir. İletişimsel yetkinlik yalnızca dilsel iletişimin ya da gramerin içeriğine değil aynı zamanda ilişki açısının kabul edilebilir kararlarına da dayandırılabilir. İletişimsel yetkinliğinin çeşitliliği standart ya da kent diline veya interkültürel bağlamda diyalekt ve belli uzmanlık diline dayandırılabilir. Belirli dallarda örneğin tıp alanında kullanılan dilin hastalar tarafından anlaşılması kolay olmadığı gibi yabancı dilde anlaşmada da problem çıkabilmektedir.

İlişki alanında iletişim bariyerleri ise, karşılıklı etki amacına göre düzenlenmektedir; bu nedenle de lengüistik olmayan bir özelliğe sahiptir. İlişkiler, yalnızca interaksiyon partnerinin kişilik karakteristiklerine göre değil bunun yanında farklı gruplara ait olması ve bundan doğan egemenlik ilişkilerine göre belirlenmektedir. İlişki alanında iletişim bariyerleri anlamama ya da yanlış anlama olarak ortaya çıkabilir. Anlamamada iletişim partneri tarafından algılanan ortak bir “dil sembolü” yoktur; yanlış anlamada ise, farklı yorumlanan ortak bir konuşma sembolü vardır. İlişki alanında iletişim bariyerlerinin, anlamama biçiminde ortaya çıkması bir iletişim partnerinin kendisine yönelik dilsel ifadeleri bilmemesi ve durumu iletişim durumu olarak yorumlamaması halinde gözlenir. Böylece bir ilişki için iletişim partneri çaba göstermekte ancak iletişim bariyerleri nedeniyle ilişki gerçekleşmemektedir. Nedeni fiziksel olabilir ve bu durumda intrakültürel ve interkültürel fenomen söz konusudur. Böyle bir

interkültürel durum, kural olarak ifadenin dilsel olarak basamaklandırılmaması ya da dilsel olarak algılanması ancak iletişime yol gösterici olarak anlaşılması durumunda ortaya çıkabilir. Ancak anlamama isteği de olabilir, anlamama iletişim bariyeri, iletişimin alınmaması için bilinçli olarak yaratılabilir. Bu durumda tipik olarak alınılan bir asimetri, amaçlanan sosyal ilişkiyle ilişkilidir. Burada iletişim partnerlerinden biri iletişim durumundan kendini geriye çekmeye çalışabilir.

İlişki alanında yanlış anlama ise, iletişim partnerleri arasındaki ilişkinin taraflar tarafından farklı yorumlanması ile meydana gelir. Bu ilişkiye bireysel ve toplumsal elementler etkide bulunmaktadır. Bireysel açı, iletişim partnerinin kişiliklerinin karşılıklı etkisinin tüm faktörleri ile ilişkinin değerlendirilmesine ve iletişim sürecine etki etmesine ilişkindir. Bu arkadaşlık, benimsemek gibi etkileme yönetimi teknikleri ile yani kişilerin kararlarını etkileme stratejilerini v.b kapsamaktadır. İlişki alanında yanlış anlamadan kaynaklanan iletişim bariyeri, iletişim partnerleri tarafından egemenlik ilişkilerini bir tarafın lehinde etkilemek ve böylece bir asimetri oluşturmak ya da onu güçlendirmek için kullanılabilir. Bunun gerçekleşme koşulu, partnerlerden birinin kendi pozisyonunu güçlendirmek için taktik nedenlerle yanlış anlamayı istemesidir. Böyle bir durumda stratejik avantaj elde etmek için kültürel farklar araçsallaştırılmaktadır. Egemenlik ilişkileri, iletişim sürecinde interaksiyon partnerleri için esash bir yönelim karakteristiği oluşturmaktadır.

İnterkültürel iletişim durumunda anlayamama söz konusuysa iki davranış biçimi uygulanabilir: ya iletişim kesilecek ya da iletişim, iletişim partnerlerinin ortak bir dilde birleşmesi ile sürdürülecektir. İletişim bariyerlerinin öncelikle partnerler tarafından böyle algılanması ve her iki tarafında onu ortadan kaldırılmayı istemesi önemlidir.

“İnterkültürel iletişimin temel özelliği ve kişilerarası iletişim ile interkültürel bir perspektiften sınırlandırılmasının nedeni kültüre özgü farklardır. Kültüre özgü farklar aynı zamanda iletişim bariyerlerini de açıklamaktadır. İnterkültürel iletişim “fark prensibi”ne göre, kişilerarası iletişim sürecini yansıtmaktadır. Buna sözlü iletişim ve sözsüz iletişimin jestler, mimikler, göz iletişimi, zaman ve mekan davranışları gibi farklı açılımları girmektedir” (Hoflich: 1992 -289).

İletişim durumunun özellikleri ya da bağlamı iletişimsel eylemin ve iletilerin anlamını belirlemektedir. Buna yalnız çevre ve

eylemsel durumun sosyal/normatif çerçeve koşulları değil interaksiyon sekanslarında sözlü ve sözsüz eylemlerin birleştirilmesi de dahildir. Toplumlar, duygularını ve heyecanlarını farklı koşullarda ifade etme biçimleri ile de birbirlerinden ayrılmaktadır. Beden dili kendinde bir anlama sahip değildir; toplumsal bağlamda düşünülmelidir. İletişimsel ifade biçimleri çeşitli kültürlerde farklı tür ve esaslarda interaksiyon sekanslarına yerleşmiştir. Sözsüz iletişim yalnızca kendine özgü bir iletişimsel ifade biçimi değildir aynı zamanda sözlü iletişimle bağlantısı da önemlidir; konuşma eylemini yapılandıran bir fonksiyona sahiptir; bunun yanında iletişim partnerleri arasındaki ilişkiyi ifade etmekte ve sözlü iletişim eylemini etkilemektedir.

“Kültür, bir grubun, sosyal ilişkilerinin yapılandırılma ve biçimlendirilme tarzıdır; kültür aynı zamanda bu tarzın denenmesini (öğrenilmesini), anlaşılmasını ve yorumlanmasını da içerir. Bireysel ve kültürel temeller ne kadar farklıysa, iletişimin şekillenmesi o kadar güçleşmekte ve yanlış anlama olasılığı yükselmektedir. Anlam sistemlerinin temeli ve iletişimin aracı olarak işaret ve semboller derin kültürel köklere sahiptirler. Bir kültür öteki kültüre ne kadar yabancıysa iletişimi gerçekleştirmek için o kadar çaba harcanması gerekmektedir; çünkü normlar, inançlar ve mitler ve doğru davranış modelleri çok farklıdır” (Luger: 1997 -318).

Kültürlerarası ilişkilerde mesajların kodlanması ve deşifre edilmesi kültürel değişkenlerin bilinmesini ve anlaşılmasını gerektirmektedir. Kültürel değişkenler arasında dil, sözsüz kodlar, dünya görüşü, rol ilişkileri ve düşünce yapısı yer almaktadır. Her iletişim bireysel, sosyal farklarla karakterize edilmektedir. Kültürel farklar, kişisel/gizli iletişimsel ilişkilerde arka planda yer almaktadır. İnterkültürel iletişimde fark özellikle durumun tanımlanması ve ona uygun eylem ilgili kültürün kuralları temelinde gerçekleşiyorsa anlamlıdır. Yanlış anlamalar, aktörler, eylemlerini farklı kurallara göre gerçekleştirdikleri ya da yorumladıkları için söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda kültürlerarası iletişim, kendi grubunun kuralları ve özdeşleşmeleri ile taşınan gruplararası iletişindir. Her insan dünyayı farklı şekilde ve esasta görür, yorumlar ve değerlendirir. Davranış kalıpları ve değer yargıları kültürel biçimlendirilmiş tasarımlardır ve çevrenin ya da belirli durumların nasıl yargılandığını ortaya koyar. Değerler, bir kültürün politik, ekonomik, din, estetik, insanlar arası ilişkiler, ahlak ve çevreye ilişkin bakış açılarını yansıtır.

Kültürlerarası anlamamanın ölçüsü bilişsel yapıların ortaklığının hacmine bağlıdır. Kendi normlarından sapma gösteren değer ve davranışlar negatif olarak değerlendirilmektedir. Maletzke, bu bağlamda kişinin kendisini aşırı değerli gördüğünü söylemektedir: “Değerler yalnızca sözlü olarak değil sözsüz olarak da iletildiği için kültürlerarası iletişimde temel etki faktörüdür. Her insan kendi değer yargılarına göre davranmakta ve bunun interaksiyon partnerinden de beklemektedir. Yanlış anlamalar, interaksiyon partnerinin kendi değer yargılarına uymamasından kaynaklanmaktadır” (1996- 323).

Kültürler kendilerine özgü bir işaret ve sembol sistemi geliştirirler, bireyler ise kültürler tarafından geliştirilen bu işaret ve sembol sistemi aracılığıyla algılama tarzlarını oluştururlar. Sembol rezervi, dilsel kodlardan yani sözlü ve sözsüz işaretlerden oluşur. Buna farklı mekan ve zaman anlayışları, beden dili, hareket, yüz ifadeleri, jestler, göz iletişimi, dokunma, görünüş, giyinme biçimi ve koku girmektedir. Bunlar, kişilerarası iletişimin görülen biçimleri ve ifade araçlarıdır, işaret olarak okunabilirler, kültüre bağımlıdır, değişkendir ve kültürlerarası iletişimde çok önemlidirler.

3.2- İletişim Bariyerlerinin Oluşturulmasında Medyanın Rolü

İnterkültürel iletişimde önemli fonksiyona sahip olan medya, haber üretim sürecinin genel karakteristiğine uygun olarak farklı kültürlerle ilişkin haber yaparken önyargı ve stereotipleri, haberler başta olmak üzere diğer programlarında da iletme ya da üretmektedir.

“Medyanın yabancı kültürlerle ilişkin haberleri, yabancı kültürlerle bakış filtreler ve körleticiler tarafından da sınırlandırılmaktadır. Bu bakış, medyanın zorunlulukları ve seleksiyon kriterleri tarafından sınırlandırılmakta bunun yanında da medya çalışanlarının bireysel eğilimlerine, isteklerine ve kültürünün sınırlı deneyim çevrenine de bağlıdır. Etnologlar, meslekleri gereği öteki kültürleri araştırmaktadırlar; ancak ötekinin ötekiliğini tüm boyutları içinde denemeleri ve kavramaları o kadar kolay olmamaktadır: medyanın ilgili kültüre ilişkin doğru imajları aktarmasının güçlüğü ise buna göre düşünülmelidir” (Brednich: 1988 -489).

Medya, bir ideoloji üretme ve iletme aracı olarak kullandığı dili, söylemi ve tasarımları ile interkültürel iletişimi engelleyici bariyerler

yaratmakta veya varolan bariyerleri sağlamlaştırmaktadır; özellikle batılı olmayan kültürlerle ilişkin sunduğu önyargılı, negatif ve manipülatif enfomasyonlar, imaj üretmektedir. Olaylar, yetersiz arka plan enfomasyonu nedeniyle aydınlatılmamakta, önyargılar ve stereotipler güçlendirilmektedir. Medya haberlerinin yanı sıra reklamlarıyla da stereotipler ileterek ve üreterek kültür içinde ve farklı kültürler arasındaki iletişimde bariyerler inşa etmektedir.

Dil aracılığıyla ötekine ilişkin kültürel düşünceler gibi bireysel düşünceler de ifade edilmektedir. Kişilere, gruplara ya da objelere yönelik negatif düşünceye dayanan, büyük ölçüde sağlamlaştırılmış, genelleştirilmiş ve minimum bilgiye dayanan yargı ve ifadeler olan stereotipler, yargının mantıksal biçimine sahiptir, basitleştirmekte, nedensizleştirmekte ve haklı olmayı haklılaştırmakta, bir sınıfa ait kişiye ilişkin özellikleri ya da davranışları genelleştirmektedir. Stereotipler, ayrımcı söylemin bilişsel olarak çevrede kabul görmesi ve davranış esaslarının stabilize edilmesi için öteki gruplara ya da grupların üyelerine yönelik önyargıları çekici ve duygusal esaslara dayanarak vurgulamaktadır.

“İmaj, önyargı ve stereotipler bir gruba karşı geliştirilen tasarımlardır. İmaj, dünyayı daha basit ve açık görmeye yardımcı fonksiyona sahiptir. Tüm kültürlerarası ilişkilerde kesin bir belirsizlik (güvensizlik) faktörü olduğu için farklı bir kültür çevresine girmek basitleştirilmiş resimlere yönelmesine neden olmaktadır. Böyle imajlar, önyargılarla zenginleştirilirse iletişim bariyerine dönüşmeleri söz konusu olabilir. Önyargı ve stereotip etkileme büyüklükleri dikey iletişim bariyerleri olarak adlandırılmaktadır” (Hübner: 1992- 324).

Farklı bir kültürden partnerle interaksyona girmeden önce bir önyargıya sahip olduğu için kültürlerarası iletişim durumu ve iletişim partneri daha karşılaşmadan önce değerlendirilmektedir. Önyargı iletişiminde sosyal ayrımcılık dilsel olarak ifade edilmektedir.

“Kişisel iletişim, önyargıların iletiminde en önemli kaynaktır. Anlatılar ve günlük konuşmalar, yabancı gruplarla iletişim kurmak yerine ötekine ilişkin önyargılı düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Yabancı gruplarla kurulan iletişim ne kadar azsa önyargı biçimleri o kadar arıdır. Ancak dolaysız iletişimde önyargıların ortadan kaldırılmasını hemen sağlamamaktadır. Önyargı iletişiminde ikinci önemli araç medyadır. Medya toplumsal elitler (politikacılar ve gazeteciler) aracılığıyla önyargı söyleminin biçimini ve yoğunluğunu

belirlemektedir. Önyargı iletişimi hemen hemen her zaman kendinin pozitif temsil stratejileri ile bağlantılıdır. Bu özellikle etnilerarası söylemin ideoloji tarafından biçimlendirildiği durumlarda söz konusudur” (Hübner: 1992-320 v.d).

Önyargı ve stereotipler, kültürlerarası ilişkileri, konuşmanın içeriğini, biçimini ve uyum sürecini etkilemektedir. Bu tasarım grupların özelliklerinden çok klişelere yöneliktir. Stereotipler, grup ideolojisinin kazanılması ve korunması işlevini görürler. Bireysel fonksiyonu yerine getirmesi ise, bireysel değer sisteminin onaylanması için kullanılması halinde söz konusudur.

3.3- İnterkültürel İletişimde Öğrenme Süreci ve Bariyerlerin Aşılması

İnterkültürel iletişimde içerik ve ilişki alanında karşılaşılan bariyerler, tarafların birbirlerini anlamamaları gibi yanlış anlamalarına ya da birbirlerine ilişkin negatif düşünceler edinmelerine neden olmaktadır. İnterkültürel iletişimin başarılı olabilmesi interkültürel öğrenme süreçleri ile sıkı ilişki içindedir. Bu sürecin başarılı olması bazı koşulların gerçekleşmesini gerektirir: (Thomas: 1991- 193 v.d).

- 1) Öteki kültürlerle ilişkin var olan ön bilgiler, deneyimler, düşünceler, stereotipler ve tanınan üyeler, bilişsel ve duygusal alanda beklentileri belirlemede ve yönelim eylemlerini yönetmektedir. Bununla birlikte yalnızca bilişsel içerikler ve duygular değil istikrar da önemlidir.
- 2) Öğrenme isteği, düşüncede ve eylemde esneklik, merak motivasyonu, sosyal eylem yetkinliği ve ileri düşünme yeteneği optimal öğrenme koşullarıdır.
- 3) Yabancı, güvenilmeyen eylemde bulunan için bir istem değerine sahip olmalıdır. Bilişsel uygunsuzluk, eylem blokese veya duygusal güvensizliğe yol açmamalıdır. İnterkültürel öğrenme, uyumsuzluğun giderilmesi için üretken deneyim biçimlerini gerektirir.
- 4) Yabancı kültürle interaksiyon durumunda öğrenci için sosyal destek önemlidir. Kendi kültüründen ya da yabancı kültürden olan interaksiyon partneri, öğrenme sürecince yani enformasyonun işlenmesi, değerlendirilmesi ve bilişsel isteklerin giderilmesi sürecinde farklı işlevleri yerine getirirler.
- 5) Karşılaşma durumunda yanlış ve noksan ön bilgiler, bilişsel ve duygusal istekler, gerçekçi olmayan beklentiler veya giderilemeyen

sosyal çatışmalar nedeniyle öğrenme bozuklukları ve öğrenmede sınırlar ortaya çıkar.

6) Sunulan ve uygulanan öğrenme biçimleri, kendiliğinden keşfedilen öğrenme, örnek ve model öğrenme, öğretilerek öğrenme, rol değişiminde ve interakasyon ve durum simülasyonlarında hedef kitlenin amaçlarına ve yeteneklerine, durumun gereklerine uygun olmalıdır.

Farklı olarak uygulanabilen çeşitli öğrenme biçimleri, interkültürel öğrenme edimini yükseltmektedir. Stereotip ve önyargı oluşumuna ilişkin araştırmalar, önyargı nedeniyle kişilerin ya da grupların ret edilmesinin önyargı objesinin iyi bilinmesi halinde de devam ettiğini göstermiştir. İnterkültürel öğrenme bir kereye mahsus bir seyir değil de bir süreç olarak düşünülürse yabancı kültürlerle ait bilgiler ve davranış esasları, yabancı kültürlerin dünyayı kavrayışından yararlanma yeteneğinden ayırt edilebilir. İnterkültürel öğrenmenin niteliği ve erişebileceği düzey farklıdır.

İnterkültürel öğrenme sürecinin aşamalarını şöyle belirleyebiliriz:

- 1) Yönelim bilgisinin kabul edilmesi amacıyla interkültürel öğrenme aşamasında, yabancı bir kültürün fiziksel ve sosyal görünümün, yapılar ve bağlantıların, temel bilgilerin işlenmesi içinde öğrenilmesi ön plandadır.
- 2) Bu aşamada yabancı kültürlerin, ana kültür standartları anlamında yönelim sistemleriyle (normlar, değer yargıları, düşünceler, inançlar) bağlantılı olarak öğrenilmesi gerekir.
- 3) Kültürel eylem şemasına uyumlu interkültürel öğrenme aşamasında, interakasyon partnerleri tarafından kullanılan eylem kuralları kavranır, uygun biçimde yorumlanır ve interaktif eyleme dönüştürülür. Yeni eylem kuralları, iletişim biçimleri ve interakasyon alışkanlıkları geliştirilir.
- 4) Dördüncü aşamada genelleştirilmiş kültürün öğrenilmesi ve anlaşılması amaçlanır. Çok çeşitli ve yinelenen interkültürel iletişim ve çeşitli ülkelerle ve kültürlerle interakasyon deneyimi genel olarak interkültürel yönelim ve uyuma yararlı genel kural, strateji ve tekniklerin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

İnterkültürel öğrenmenin bir sonucu olarak interkültürel anlama, bir yandan yabancı kültür standartlarına ve eylem yönelimi etkilerine ilişkin bilgileri kapsamakta; diğer yandan ise, yabancı kültür yönelim sistemi bağlamında yetenek, algılama, düşünme ve yargılama süreçlerinin geliştirilmesini sağlamaktadır.

4- Sonuç

Çeşitli kültürlerin temsilcileri arasındaki iletişim olarak tanımlayabileceğimiz interkültürel iletişimin esas özelliği, iletişim partnerleri arasındaki kültürel farklardır. Kültürel farklar, sözlü ve sözsüz iletişimde yanlış anlamaların nedeni olabilmektedir. Bireysel ya da gruplararası karşılıklı anlama ya da anlamamanın ölçüsü lengüistik veya lengüistik olmayan bariyer tarafından belirlenmektedir. İletişim partnerleri ne kadar farklıysa anlaşmazlığın ortaya çıkma olasılığı o kadar fazladır. Kişilerarası ilişkide olduğu gibi kültürlerarası ilişkilerde de - minimum ve geçici olsa bile- eylemlerin koordinasyonu gereklidir. Koordinasyon, aktörlerin ileti sekanslarına ortak bir anlam vermeleri ve buna göre eylemde bulunmaları halinde gerçekleştirilebilir.

İnterkültürel iletişim sürecinin sürdürülmesi isteniyorsa ortak bir dil ve ilişki üzerinde birleşmek gerekmektedir. İletişimsel yetkinliğin yanında partnerlerin yabancı dile egemenliği, aralarındaki sosyal ilişki de önemli bir etkidir. Artan kültürlerarası iletişim geçmişte varolan temel tasarımların gözden geçirilmesini sağlayabilir. Kültürlerarası iletişimin yoğunlaşması, insanları esnekletirmekte, insani koşullar ve kültürel farklar karşısında daha açık bir davranış içine girmelerine neden olacaktır.

İnterkültürel iletişim günümüzde hemen hemen insan yaşamını ilgilendiren tüm alanları kapsamakta ve çeşitli toplumsal fenomenleri etkilemektedir. Bu nedenle interkültürel iletişim bilimi, sınırlarını açık tutarak insan yaşamını ilgilendiren tüm alanlara uzanmalıdır. Kültürlerarası ilişkilerin araştırılmasında disiplinlerarası çalışmaların önemi büyüktür. Sosyoloji, iletişim bilimi ve etnoloji ya da sosyal psikoloji alanlarında yapılan araştırmaların sonuçları bir araya getirilerek interkültürel iletişim tablosu tamamlanabilir.

İnterkültürel iletişimde karşılaşılan bariyerler, iletişimin amacına ulaşmasına engellemektedir. Kültürler arasında bir köprü işlevi görmesi gereken medyanın, kültürel farklılıkları doğal değil de olmaması gereken ve istenmeyen bir özellik olarak sunması ve diğer kültürlere önyargılı yaklaşması iletişim bariyeri oluşturmasına neden olmaktadır. Medya stratejik egemenlik ilişkilerini etkilemek amacıyla da bariyer yaratabilmektedir. Kültürlere ilişkin sürekli enformasyonun üretildiği ve iletildiği, etkili ve yönlendirici bir kurum olan medyanın

kültürlerarası ilişkilerde duyarlı olması ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Apeltauer, Ernst (1996). "Lernziel: Interkulturelle Kommunikation". Alois Wierlacher, Georg Stötzel (Der.). Blickwinkel. München: Iudicium Verlag.
- Bartholy, Heike (1992). "Barrieren in der interkulturellen Kommunikation". Horst Reimann (Der.). Transkulturelle Kommunikation und Weltgesellschaft: zur Theorie und Pragmatik globaler Interaktion. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Brednich, Rolf Wilhelm (1988). "Medien und Kulturkontakt". In: Maria Greverus (Der.). Kulturkontakt- Kulturkonflikt. 26.Deutscher Volkskundekongress in Frankfurt vom 28.09-02.10.1987, Nr: 28. Frankfurt am Main: Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie Universität.
- Hinnenkamp, Volker (1992). "Interkulturelle Kommunikation und interaktionale Soziolinguistik – eine notwendige Allianz". Horst Reimann (Der.). Transkulturelle Kommunikation und Weltgesellschaft: zur Theorie und Pragmatik globaler Interaktion. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Hoflich, Joachim R. (1992). "Interpersonale und technisch vermittelte interkulturelle Kommunikation –Eine regelorientierte Betrachtung". Horst Reimann (Der.). Transkulturelle Kommunikation und Weltgesellschaft: zur Theorie und Pragmatik globaler Interaktion. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Hübner, Renate (1992). "Interkulturelle Kommunikation und Tourismus". Horst Reimann (Der.). Transkulturelle Kommunikation und Weltgesellschaft: zur Theorie und Pragmatik globaler Interaktion. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Kriener, Markus ;Meckel, Miriam (1996). "Internationale Kommunikation". Markus Kriener, Miriam Meckel (Der.). Internationale Kommunikation :eine Einführung. Opladen: Westdeutscher Verlag,

- Luger, Kurt (1997). "Interkulturelle Kommunikation: Kulturelle Identiteat im globalen Zeitalter". Rudi Renger, Gabrielle Siegert (Der.). Kommunikationswelten. Wien: Studien Verlag.
- Maletzke, Gerhard (1966). "Interkulturelle Kommunikation und Publizistikwissenschaft" İçinde: Publisiztik 11. Jg, Heft. Wien: Westdeutscher Verlag.
- Renger, Rudi (1994). "Der Kultur auf der Spur. Materiallen zur Interkulturellen Forschung". Kurt Luger, Rudi Renger (Der.). Dialog der Kulturen. Die multikulturelle Gesellschaft und die Medien. Wien: Österreichischer Kunst-und Kulturverlag.
- Thomas, Alexander (1991). "Psychologische Grundlagen interkultureller Kommunikation und interkulturellen Lernens im Zusammenhang mit Jugendaustausch". Ingrid Gogolin, Ursula Neumann, Marianne Krüger-Potratz (Der.). Kultur-und Sprachvielfalt in Europa. Münster: Waxmann Verlag GmbH.